

GLOBALIZACJA PROCESÓW GOSPODARCZYCH A PRZEMIANY AMERYKI ŁACIŃSKIEJ

Wprowadzenie

Globalizacja i neoliberalizm nie wszędzie przyniosły oczekiwane rezultaty. Pewne kraje (Chiny, Indie) weszły na szybką ścieżkę rozwoju, inne zaś skorzystały tylko częściowo lub wcale. Ameryka Łacińska należy właśnie do tej części świata, gdzie poziom niezadowolenia społecznego jest większy niż gdziekolwiek indziej. Pandemia COVID 19 przyniosła silnie negatywne skutki dla gospodarek wszystkich krajów latynoskich, a szczególnie w Brazylii.

Wydarzenia związane z koronawirusem wprawdzie nie zahamują procesów globalizacji, ponieważ są one nieodwracalne, ale nastąpią ponad wszelką wątpliwość korekty na rzecz zmiany lokalizacji pewnych procesów wytwórczych w celu uniezależnienia się od nisko kosztowych krajów azjatyckich. Przykładowo, brazylijscy producenci zabawek wyrazili publicznie satysfakcję z faktu, że epidemia zahamowała dostawę zabawek chińskich na rynek brazylijski.

Przyczyny globalizacji

Od blisko 40 lat postępuje globalizacja procesów gospodarczych, społecznych, politycznych, przemian kulturowych. Mimo oporów różnych krajów, protestów zmarginalizowanych grup społecznych trwa proces tworzenia się systemu światowego, coraz ściślej powiązanego w sensie technicznym, gospodarczym, społeczno-politycznym i instytucjonalnym. Ukształtował się jednolity rynek, zapewniający wysoką mobilność czynników produkcji (kapitału, technologii, organizacji i ludzi). Dzięki rozwojowi transportu, telekomunikacji i różnorodnych środków komunikacji społecznej, obserwujemy zjawisko zbliżania struktur społecznych, kultur i obyczajów. Coraz większą rolę odgrywają przedsiębiorstwa, instytucje i inne związki wielonarodowe. Instytucja państwa narodowego – na wielu obszarach – stopniowo ustępuje miejsca strukturom ponadnarodowym.

Globalizacja jest to postępująca integracja krajów oraz ludzi, spowodowana znoszeniem barier w przepływach dóbr, usług, kapitału i wiedzy, a także dzięki znaczącej obniżce kosztów telekomunikacji i transportu.

Na przyspieszony rozwój globalizacji w ostatnich latach wpłynęły następujące zjawiska:

Stały wzrost eksportu towarów i usług oraz przepływu kapitałów, liberalizacja światowych rynków finansowych, deregulacja, wzrost liczby fuzji i przejęć firm, pojawienie się globalnych rynków konsumenckich oraz globalnych marek firmowych.

Pojawienie się na scenie globalnej korporacji wielonarodowych, integrujących swoją produkcję i marketing, które zdominowały rynek światowy; powstanie WTO – Światowej Organizacji Handlu (wielostronnej organizacji, mogącej zmuszać rządy poszczególnych państw do respektowania określonych reguł w zakresie handlu międzynarodowego); szybki rozwój NGOs, wzrost znaczenia regionalnych ugrupowań integracyjnych (np. Unia Europejska) oraz działanie ugrupowań koordynujących politykę gospodarczą i zagraniczną (np. G-7).

Nowe reguły i normy postępowania: prorynkowa polityka gospodarcza i demokratyczne systemy rządzenia w rosnącej liczbie państw; konsensus w sprawie celów i działań na rzecz rozwoju; rosnąca świadomość w sprawie zagrożeń ekologicznych świata; coraz większe poszanowanie (poza Chinami) własności intelektualnej itd.

Nowoczesne środki komunikacji międzynarodowej: internet, komunikacja elektroniczna i powszechne posługiwanie się komputerami, telefony komórkowe, szybsze i tańsze środki transportu (np. kluczowe znaczenie miało powszechne zastosowanie kontenerów) itd.

Zasadnicze pytanie o przyszły kształt i dynamikę globalizacji świat zaczął sobie stawiać od początku wybuchu pandemii koronawirusa w 2020 roku. Uświadomiono sobie, że nadmierna koncentracja produkcji w pewnych nisko kosztowych krajach (Chiny, Indie) doprowadziła do przerwania łańcucha dostaw niezbędnych części i podzespołów. W rezultacie w wielu krajach nastąpiło zdecydowane spowolnienie procesów wytwórczych i wzrostu gospodarczego.

Zjawisko wychodzenia poza granice narodowe nie jest nowe. Handel międzynarodowy i bezpośrednie inwestycje zagraniczne rozwijały się dynamicznie już w okresie XIX i XX wieku. Również geograficzne rozproszenie aktywności gospodarczej następowało przez dziesiątki, a nawet setki lat. Dlatego też globalizacja jest procesem długim, który uległ wyraźnemu przyspieszeniu w latach 1980–2000. Oznacza ona rosnące powiązania krajów w handlu światowym, bezpośrednich inwestycjach zagranicznych i na rynkach kapitałowych oraz przepływów kapitałowych zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym.

Kluczową rolę w przyspieszaniu procesów globalizacji odegrała polityka GATT (Układu Ogólnego w Sprawie Ceł i Handlu) oraz Światowej Organizacji Handlu (WTO) w zakresie liberalizacji handlu i redukcji ceł (ogólny poziom ceł na świecie spadł z poziomu 40% w 1948 r. do 3% w 2017 r.). Porozumienia w ramach kolejnych rund GATT (genewskiej, Kennedy’ego, tokijskiej, urugwajskiej i Doha) pozwoliły na sukcesywną redukcję taryf celnych zarówno w krajach wysoko rozwiniętych, jak i w większości krajów nowo uprzemysłowionych. Warto

pamiętać także o ogromnej roli w promowaniu modelu neoliberalnego, jaką odegrały wszystkie powojenne administracje rządowe USA, przed Donaldem Trumpem. W ostatnich latach odnotowano negatywne zjawiska, m.in. rosnącej liczby barier pozataryfowych w takich sektorach gospodarki, jak rolnictwo, przemysł stalowy, elektroniczny, obuwniczy, tekstylny i odzieżowy (Piasecki, Wolnicki 2004).

Ważnym czynnikiem przyspieszającym globalizację był Konsensus Waszyngtoński, który przez większość okresu 1985–2000 zdominował myślenie ekonomistów i politykę gospodarczą. Oznaczał on działania, które miały doprowadzić kraje mniej rozwinięte do ich przyspieszonego rozwoju. Do głównych instrumentów zaliczano twardą politykę finansową i monetarną, deregulację, liberalizację handlu zagranicznego i przepływów kapitałowych, prywatyzację, eliminację subsydiów rządowych, umiarkowane opodatkowanie, uwolnienie stóp procentowych, utrzymywanie niskiej inflacji. W analizowanym konsensusie zasadnicze znaczenie przypisuje się deregulacji, liberalizacji i prywatyzacji. Zakładano bowiem, że wolny rynek, prywatyzacja i odrzucenie interwencji państwa – przy poparciu USA – rozwiążą problemy krajów średnio i słabo rozwiniętych.

Z biegiem lat Konsensus Waszyngtoński ujawnił jednak swoje liczne słabości. Okazało się, że jednym z głównych problemów jest nie tyle sama prywatyzacja, co skuteczność z punktu widzenia interesów całości społeczeństwa. Doświadczenie uczy, że o stopniu efektywności rynku decyduje nie tylko sama forma własności, ale przede wszystkim nieskrępowana konkurencja, czyli struktura rynku. Ograniczenie się jedynie do zamiany monopolu państwowego na monopol prywatny nie prowadzi do stworzenia bardziej dynamicznej gospodarki rynkowej. Co więcej, neoklasyczne dążenie do koncentracji wysiłków na doprowadzeniu do ukształtowania się „słusznych cen” nie wystarcza do właściwego funkcjonowania gospodarki rynkowej. Niedocenianie efektywnej konkurencji to jeden z głównych mankamentów tego konsensusu. Inną poważną wadą było pominięcie konieczności istnienia w poszczególnych krajach sprawnej infrastruktury instytucjonalnej, systemu prawnego, zasad moralnych, prorynkowej mentalności podmiotów gospodarczych. Konsensus ten pominął także inną zasadniczą sprawę, a mianowicie znaczenie wiedzy dla rozwoju gospodarczego. Z wyżej wymienionych powodów od początku bieżącego stulecia zaczął kształtować się konsensus post-waszyngtoński, który próbował uwzględnić czynniki pominięte w starym konsensusie.

Modernizacyjny sukces Chin spowodował wzrost liczby debat ekonomistów na temat przyczyn jego osiągnięcia. Niektórzy twierdzą, że rozwój gospodarczy Chin jest efektem liberalizacji *de facto* jej gospodarki, systematycznie przeprowadzanych reform nakierowanych na stabilny rozwój i odróżniają je tym samym od tzw. terapii szokowej proponowanej przez zachodnie instytucje. Inni natomiast dostrzegają sukces nie tylko w przyjęciu wolnorynkowych rozwiązań, ale głównie w silnej władzy autorytarnej, która nakreśla strategię rozwoju i ma możliwości przeprowadzania zrównoważonych reform. Model, który przyjęły Chiny, możemy

zdefiniować jako połączenie autorytarnej władzy (partii komunistycznej) z globalizacją zarządzaną (kontrolowaną). Oznacza to, że państwo otwiera się na globalizację, ale na swoich warunkach, tylko w wybranych obszarach, przyjmując selektywnie zasady wolnorynkowej gry. Jednocześnie nie rezygnuje z kontroli nad przepływami kapitału i nad działaniami inwestorów zagranicznych. Chińska ścieżka rozwoju jest również określana mianem Beijing Consensus w opozycji do Washington Consensus. Termin „Konsensus Pekijski” po raz pierwszy został zaproponowany przez Joshuę Coopera Ramo (2004 r.), który na łamach „Foreign Policy” opublikował esej *The Beijing Consensus: Notes on the New Physics of Chinese Power*. Artykuł ten stał się podstawą do szerszego dyskursu na temat chińskiej drogi rozwoju. Ramo przedstawił Konsensus Pekijski jako alternatywny model rozwoju dla krajów słabo rozwiniętych.

Kolejną ważną przyczyną globalizacji był gwałtowny rozwój technik komunikacyjnych i informacyjnych (internet, telefonia komórkowa, faks itd.). Przejrzystość rynku jest tym większa, im łatwiej jest dotrzeć do informacji o produktach i usługach dostępnych na rynku. Takim właśnie instrumentem jest internet, który zwiększając możliwości dostępu i wymiany informacji wpłynął w istotny sposób na wzrost konkurencyjności i tym samym stał się ważnym narzędziem globalizacji. Dostęp do satelitarnych telefonów komórkowych oraz internetu mają dzisiaj praktycznie wszyscy mieszkańcy kuli ziemskiej (w wielu pustynnych rejonach afrykańskich jest łatwiejszy dostęp do telefonii komórkowej niż do wody pitnej).

Czym się różni obecna faza globalizacji od poprzednich? Przede wszystkim tym, że nowoczesne technologie informacyjne i komunikacyjne doprowadziły do gwałtownego wzrostu handlu usługami oraz do zastąpienia fordowskiej produkcji masowej elastycznymi systemami produkcji. Dzisiejsza faza globalizacji charakteryzuje się specyficznym zestawem cech, zarówno o charakterze ekonomicznym, jak i pozaekonomicznym. Do tych pierwszych zaliczamy m.in. wzrost obrotów handlowych, inwestycji oraz przepływów finansowych i wiedzy technologicznej. Po stronie tych drugich wymienić można m.in. rosnącą uniformizację społecznych systemów wartości będącą rezultatem standaryzacji gustów konsumpcyjnych oraz częściowej utraty suwerenności narodowej.

W literaturze przedmiotu występuje wiele definicji globalizacji, które zwracają uwagę na różne aspekty tego zjawiska. Brak jednoznacznej definicji wynika przede wszystkim z tego, że jest to bardzo niejednorodny zbiór zjawisk, procesów i tendencji, które mają wpływ na praktycznie wszystkie obszary życia gospodarczego i społecznego. Wielu specjalistów zgodnych jest co do tego, że pojęcie to oznacza najbardziej fundamentalne zmiany dokonujące się obecnie na świecie. Globalizację porównuje się do ruchu tektonicznego naszej ery lub też wstrząsu podstaw ogólnoswiatowej społeczności, które trwale zmieniają kierunek i drogę jej rozwoju na przyszłość. Jest to nie tylko podstawowe pojęcie teoretyczne, ale również hasło ideologiczne mobilizujące zwolenników i oponentów określonych działań politycznych.

Globalizacja a rozwój gospodarczy

Relacje między globalizacją a rozwojem gospodarczym będą miały podstawowe znaczenie w XXI wieku. Wiadomo, że globalizacja jest wielką szansą dla tych krajów, które prowadzą dobrą politykę gospodarczą, to znaczy mają przejrzyste i zdrowe finanse publiczne, niskie podatki, a przedsiębiorstwa nie mieszają się do bieżącej polityki. Innymi słowy, globalizacja sprawia, że premiowana jest dobra polityka, a karana zła.

Wprawdzie już pod koniec XX wieku w około 15% tych krajów nastąpił postęp gospodarczo-społeczny, ale w zdecydowanej większości przypadków odnotowano stagnację, powiększały się nierówności dochodowe i wzrosło niezadowolone społeczeństwo. W poszczególnych krajach średnio i słabo rozwiniętych postęp był wyraźnie zróżnicowany – wyższy w krajach azjatyckich, niewielki w krajach latynoskich i praktycznie żaden w krajach afrykańskich.

W XXI wieku w wielu krajach pojawiło się nowe zjawisko, a mianowicie pułapka średniego rozwoju (*middle income trap*). Czynniki, które powodują wzrost podatności danej gospodarki na wejście w pułapkę średniego rozwoju obejmują różne cechy strukturalne i systemowe gospodarki. Typowe dla tego zjawiska spowolnienie wzrostu wydajności czynników wytwórczych (*total factor productivity*) może wynikać ze specjalizacji gospodarki w branżach średnich i niskich technologii oraz oparciu rozwoju gospodarki wyłącznie na imporcie technologii przy braku zdolności lokalnych firm do tworzenia i wdrażania nowoczesnych rozwiązań techniczno-organizacyjnych. Negatywną cechą strukturalną danej gospodarki może być także starzejące się społeczeństwo i rosące problemy demograficzne. Takie cechy strukturalne powodują, że gospodarki nie są zdolne do rozwijania nowych działalności cechujących się wyższym udziałem wartości dodanej i wyższą wydajnością pracy. Wśród czynników o charakterze systemowym wymieniane są m.in. niska jakość systemu instytucjonalno-prawnego, problemy z egzekwowaniem kontraktów i praw własności, przerost sektora publicznego, przeregulowanie rynków (pracy, produktów i rynku kredytowego), a także niska kultura polityczna, nadmierna korupcja i nepotyzm.

Poza Chinami i Indiami niewielu krajom średnio i słabo rozwiniętym udało się wykorzystać globalizację do zapewnienia sobie szybkiego i trwałego tempa wzrostu gospodarczego. Globalizacji i liberalizacji towarzyszyło jednocześnie pogłębienie nierówności dochodowych. Wbrew oczekiwaniom neoliberalistów nie zadziałały neoklasyczne mechanizmy „skapywania” bogactwa na niższe klasy (wzrosły zaś dochody pierwszych 20% najbogatszych). Nadzieje na korzyści z globalizacji dla świata rozwijającego się nie spełniły się do chwili obecnej. Zbyt szybka liberalizacja handlu może narazić poszczególne kraje na różnorodne szoki zewnętrzne i nadmierną konkurencję zagraniczną, które nie zawsze – zwłaszcza w początkowej fazie – są korzystne.

W wielu miejscach rośnie niezadowolone społeczeństwo z powodu dotychczasowej polityki gospodarczej (a co za tym idzie – brak akceptacji dla nowych

paradygmatów rozwoju) do tego stopnia, że stawia to pod znakiem zapytania dalsze utrzymywanie przez rządy tych krajów polityki otwartości i liberalizacji. Światowy system gospodarczy, który nie daje krajom biednym szansy poprawy warunków życia, traci na swojej atrakcyjności, a bez poparcia 80% ludności świata zamieszkującej te kraje żaden system światowy na dłuższą metę funkcjonować nie może. Warto pamiętać także o skutkach polityki Donalda Trumpa, który zakwestionował ogólnoświatowe korzyści z wolnego handlu i rozpoczął wojnę celną z wieloma krajami, w tym przede wszystkim z Chinami.

Wiadomo już dzisiaj, że globalizacja przynosi korzyści ¼ ludzkości, a pozostała część ulega dalszej marginalizacji. Piętą Achillesową gospodarki światowej jest niedostateczna siła nabywcza ludności krajów rozwijających się. Spośród 7 mld ludzi tylko 1,8 mld konsumentów może rzeczywiście pozwolić sobie na zakup towarów i usług na rynku światowym. Z tego zaledwie 900 mln ludzi znajduje się w zasięgu systemu bankowego (Bhagwati, 2004).

Z przeprowadzonej analizy wynika, że rozkład korzyści z globalizacji zarówno w skali ogólnoświatowej, jak i wewnątrz poszczególnych krajów jest bardzo zróżnicowany. Z jednej strony globalizacja stworzyła pewnym ludziom, grupom społecznym i krajom niespotykane możliwości rozwoju, zwłaszcza w kontekście zakończenia zimnej wojny oraz postępów demokracji i upadku dyktatur na świecie. Globalizacja okazała się szczególnie korzystna dla Azji Południowo-Wschodniej, globalnego wzrostu produkcji przemysłowej, wzrostu zysków i dla poprawy sytuacji kadr wysoko wykwalifikowanych. Jednocześnie jednak transformacja gospodarcza, liberalizacja, zmiany technologiczne i ostra walka konkurencyjna towarzyszące globalizacji przyczyniły się do wzrostu nierówności dochodowych, zubożenia i bezrobocia niektórych grup społecznych, osłabienia instytucji społecznych oraz erozji tradycyjnych systemów wartości. Globalizacja przyniosła negatywne skutki Afryce, pogorszyła sytuację ludzi biednych i o niskich kwalifikacjach, ludzi pozbawionych zasobów lub niezdolnych do dostosowania się do nowych wymagań itd. Walka konkurencyjna o rynki i miejsca pracy zmusiła rządy do obniżki podatków, a co za tym idzie – do cięcia wydatków i tym samym do pogorszenia ochrony socjalnej warstw najuboższych. Globalizacja zmusiła także rządy i firmy do takiego „uelastycznienia” i „restrukturyzacji” produkcji, aby maksymalnie obniżyć koszty płacowe. Można powiedzieć, że międzynarodowa integracja doprowadziła do dezintegracji narodowej w przeciwieństwie do sytuacji po drugiej wojnie światowej.

Ewolucja modelu neoliberalnego w krajach Ameryki Łacińskiej: od etatyzmu do postneoliberalizmu

Ameryka Łacińska jest zbiorem hiszpańsko- i portugalskojęzycznych krajów, które przechodziły przez różne fazy rozwoju gospodarczego i politycznego. Niektóre z nich najlepsze lata rozwoju mają już poza sobą i dzisiaj utknęły

w marazmie gospodarczym (Argentyna) lub osiągnęły najwyższy stan destrukcji społeczno-gospodarczej (Wenezuela, Kuba). Inne są w fazie neoliberalnego rozwoju (Peru, Kolumbia) lub zastoju (Chile, Urugwaj, Brazylia).

Charakterystyczne cechy krajów Ameryki Łacińskiej:

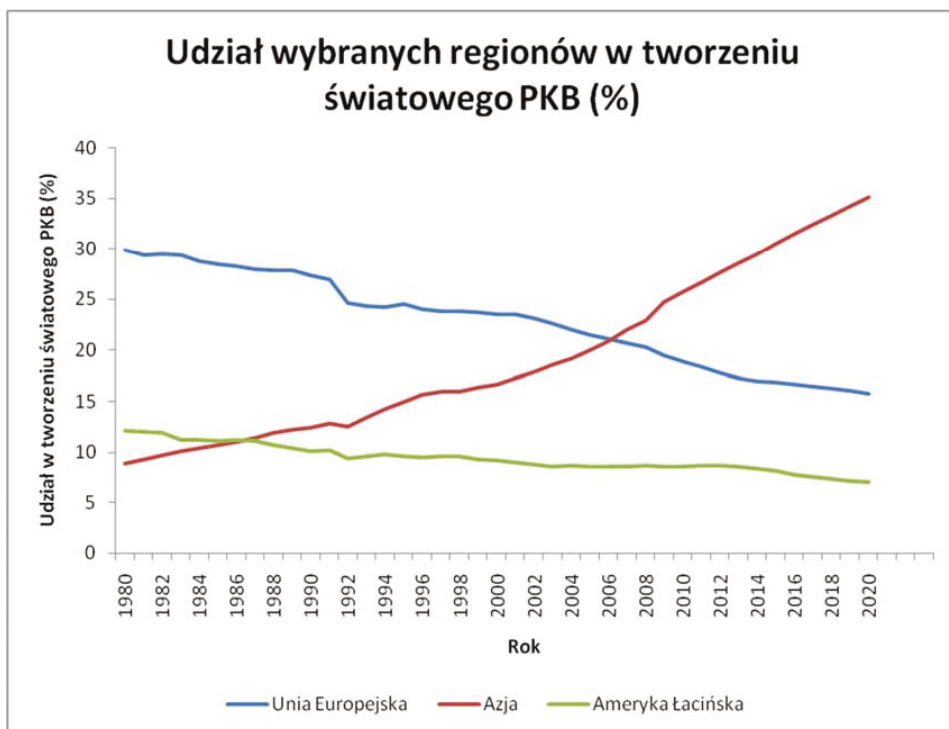
– część krajów tego kontynentu realizuje neoliberalną ścieżkę rozwoju, a inne tkwią w dyktaturze i gospodarczym etatyzmie;

– polityka gospodarcza w Ameryce Łacińskiej zasadniczo zmienia się zależnie od okresu historycznego rozwoju państwa;

– odnotowujemy – historycznie – niekiedy gwałtowne zmiany modelu gospodarczego (m.in. Argentyna, Wenezuela, Brazylia, Chile) – zależnie od panującego reżimu politycznego (Frenkel, 2011).

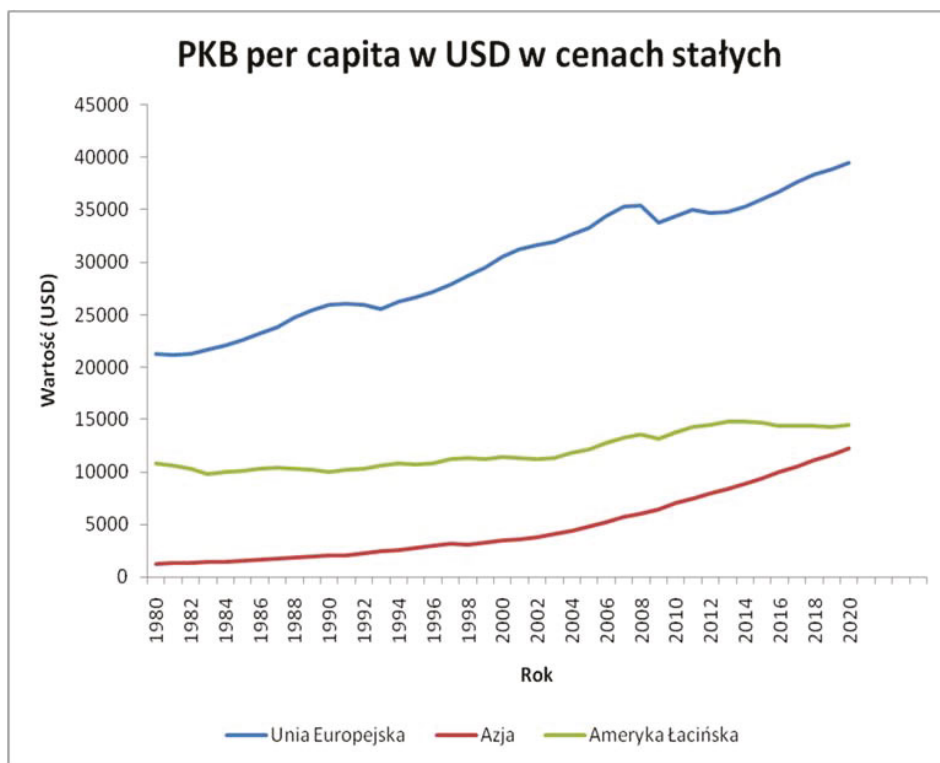
W długim okresie tego typu sytuacja nie sprzyja harmonijnemu rozwojowi gospodarczemu. W rezultacie tych niekorzystnych zjawisk można mówić raczej o spadającej roli Ameryki Łacińskiej niż o wzroście znaczenia tego kontynentu w gospodarce światowej (Business In Brazil, 2012).

Rysunek 1. Udział wybranych regionów w tworzeniu światowego PKB (%)

Źródło: opracowanie własne na podst. IMF, World Economic Outlook, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/index.aspx>

Rysunek 2. PKB per capita w USD w cenach stałych

Źródło: opracowanie własne na podst. IMF, World Economic Outlook, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/index.aspx>

W 2020 r. możemy wyróżnić

- państwa liberalne, jak Urugwaj, Peru, Kolumbia, Meksyk, Chile,
- państwa etatystyczne, a wręcz dyktatorskie i socjalistyczne, jak Wenezuela czy Kuba,
- państwa poszukujące i transformujące swój model rozwoju, jak Argentyna czy Brazylia.

Dla większości badaczy jest sprawą oczywistą, że dla większości krajów latynoskich największymi wyzwaniami pozostają:

- bezrobocie,
- inflacja,
- nadmierne i rosnące nierówności społeczne i ubóstwo.

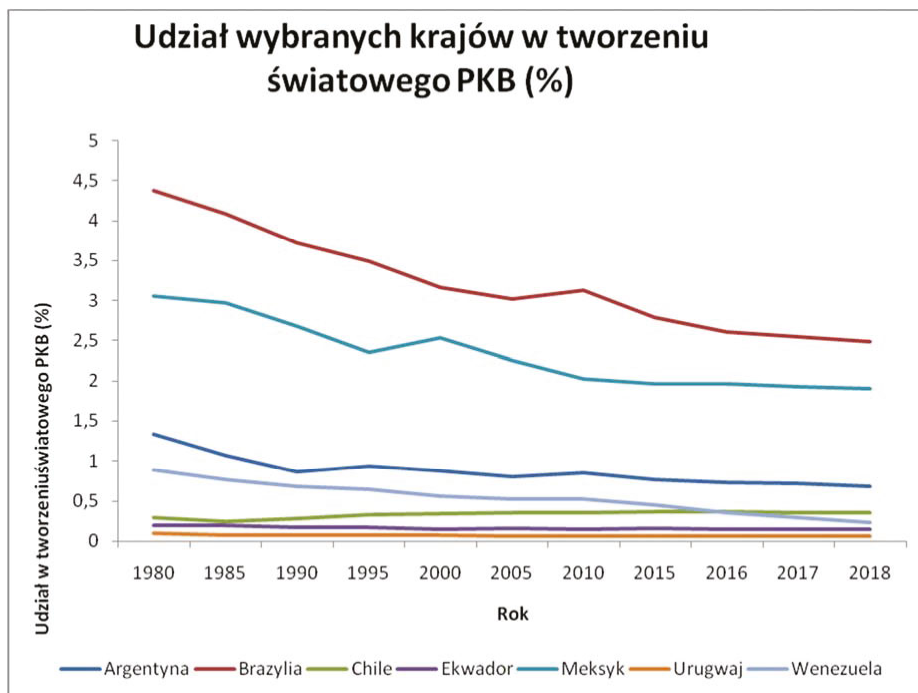
W najbliższych latach 2020–2025 będą to największe wyzwania stojące przed tymi krajami. Do tego musimy doliczyć silnie negatywne skutki pandemii koronawirusa Covid 19. Wielomiesięczny *lockdown* wszystkich krajów latynoskich doprowadził do rzeczywistego kryzysu gospodarczego całego kontynentu (spadło PKB, wzrosło bezrobocie, zmalała liczba inwestycji, nastąpił upadek milionów małych i średnich przedsiębiorstw itd.).

Tabela 1. Wzrost PKB i PKB per capita w wybranych krajach Ameryki Łacińskiej

Tabela nr 3	Argentyna	Brazylia	Chile	Ekwador	Meksyk	Urugwaj								
Wenezuela														
	Wzrost PKB	PKB per capita w USD w cenach stałych	Wzrost PKB	PKB per capita w USD w cenach stałych	Wzrost PKB	PKB per capita w USD w cenach stałych								
1980	0,7	14710,09	9,19	11372,17	7,945	7986,489	4,9	7556,129	9,482	13545,63	5,975	9872,063	-4,947	18247,38
1985	-6,951	12175,45	7,901	10784,23	1,968	7102,57	4,4	7324,191	2,188	13372,44	1,475	8570,61	0,867	15340,11
1990	-1,338	11225,36	-4,168	10726,61	3,671	9030,557	3,008	7155,863	5,176	12991,23	0,297	10073,01	6,468	14786,12
1995	-2,845	13979,71	4,232	11508,54	8,844	12089,57	2,253	7621,391	-6,291	13049,76	-1,448	11816,3	3,952	15632,06
2000	-0,789	15010,69	4,384	11470,16	5,336	14233,7	1,092	7445,028	4,942	15810,87	-1,776	12555,63	3,687	14468,73
2005	8,852	15741,19	3,192	12424,46	5,743	16958,13	5,291	8616,508	2,308	15986,25	6,806	12872,25	10,318	15139,89
2010	10,125	18911,82	7,545	14679,29	5,825	19348,13	3,525	9304,039	5,118	16137,34	7,803	16970,3	-1,489	16837,1
2015	2,731	19243,58	-3,551	14880,17	2,306	22245,84	0,099	10660,33	3,288	17618,41	0,371	19628,38	-6,221	15763,97
2020	-1,281	17095,52	2,039	14566,61	3,017	23241,75	0,478	10157,95	1,307	18287,41	2,3	20986,26	-10	n/a

Źródło: opracowanie własne na podst. IMF, World Economic Outlook, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/index.aspx>

Rysunek 3. Udział wybranych krajów w tworzeniu światowego PKB (%)

Źródło: opracowanie własne na podst. IMF, World Economic Outlook, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/index.aspx>

Tabela 2. Deficyt / nadwyżka na rachunku bieżącym jako % PKB danego kraju

	Argentyna	Brazylia	Chile	Ekwador	Meksyk	Urugwaj	Wenezuela
1980	-1,136	-8,786	-6,837	-3,81	-5,389	n/a	7,411
1985	-0,996	-0,1	-8,197	0,404	2,315	n/a	6,209
1990	3,045	-0,832	-1,468	-2,942	-3,564	n/a	17,466
1995	-1,822	-2,379	-1,827	-4,354	-0,45	n/a	2,759
2000	-2,964	-3,783	-1,149	6,074	-2,652	n/a	10,073
2005	2,473	1,521	1,711	1,142	-0,877	n/a	17,755
2010	-0,382	-3,579	1,444	-2,275	-0,454	n/a	1,896
2015	-2,743	-3,026	-2,344	-2,237	-2,638	-0,917	-4,96
2020	0,254	-1,037	-2,945	0,711	-1,609	-2,964	1,454

Źródło: opracowanie własne na podst. IMF, World Economic Outlook, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/index.aspx>

Tabela 3. Poziom bezrobocia (%)

	Argentyna	Brazylia	Chile	Ekwador	Meksyk	Urugwaj	Wenezuela
1980	3	n/a	11,502	n/a	1,2	n/a	n/a
1985	6,25	n/a	14,975	n/a	4,4	13,1	n/a
1990	7,6	n/a	7,75	6,1	2,742	8,5	n/a
1995	18,904	9,9	7,375	5,493	6,23	10,3	n/a
2000	17,134	13,9	9,708	7,625	2,2	13,4	14,008
2005	11,575	11,4	9,3	7,095	3,478	12,142	12,242
2010	7,75	8,5	8,153	5,02	5,272	7,025	8,508
2015	6,533	8,283	6,214	4,77	4,348	7,533	7,4
2020	10,115	10,8	6,939	4,698	3,443	8,145	n/a

Źródło: opracowanie własne na podst. IMF, World Economic Outlook, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/index.aspx>

Tabela 4. Poziom inflacji (%)

	Argentyna	Brazylia	Chile	Ekwador	Meksyk	Urugwaj	Wenezuela
1980	n/a	90,227	35,138	13,049	26,471	63,475	21,355
1985	n/a	226,029	30,703	27,983	57,789	72,222	11,382
1990	n/a	2947,733	26,036	48,519	26,65	112,526	40,656
1995	n/a	66,008	8,229	22,886	35,061	42,248	59,923
2000	-0,939	7,044	3,838	96,1	9,486	4,761	16,206
2005	9,642	6,87	3,053	2,17	3,99	4,7	15,955
2010	10,461	5,039	1,408	3,554	4,155	6,699	28,187
2015	n/a	9,03	4,349	3,966	2,718	8,666	121,738
2020	50,997	3,467	2,779	1,241	3,144	7,216	50000

Źródło: opracowanie własne na podst. IMF, World Economic Outlook, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/index.aspx>

Tabela 5. Wartość współczynnika Giniego

	Argentyna	Brazylia	Chile	Ekwador	Meksyk	Urugwaj	Wenezuela
1981		58				43,6	55,6
1986	42,8	58,5					
1992	45,5	53,2	54,8		53,7		42,5

ZMIENIAJĄCY SIĘ ŚWIAT A GLOBALIZACJA

	Argentyna	Brazylia	Chile	Ekwador	Meksyk	Urugwaj	Wenezuela
1998	50,7	59,6	55,5	49,7	53,4		49,8
2003	51,2	57,6	51,5	53,4			50,4
2004	48,6	56,5		53,9	50		49,8
2005	48	56,3		53,1	50,1		52,4
2006	46,7	55,6	48,2	52,2	48,9	45,9	46,9
2009	44,1	53,7	49	48,4		45,6	
2013	41	52,8	47,3	46,9		40,5	
2016	42	53,7		45	48,3	39,7	
2017	41,2	53,3	46,6	44,7		39,5	

Źródło: opracowanie własne na podst. World Bank, World Bank Data Base, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?view=chart>

Tabela 6. Odsetek populacji żyjący poniżej 1,90 USD dziennie

	Argentyna	Brazylia	Chile	Ekwador	Meksyk	Urugwaj	Wenezuela
1987	0	17,8	11,7	17,6			6,1
1992	2,1	20,9	4,7		9,5		4,8
1998	4,6	12,7	3,5	15,7	15,9		12,8
2003	6,8	11,1	4,2	14,5			22,7
2006	3,2	7,2	2,4	8,1	4,2	0,5	10,2
2012	0,8	3,8		4,5	3,9	0,1	
2017	0,5	4,8	0,7	3,2		0,1	

Źródło: opracowanie własne na podst. World Bank, World Bank Data Base, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY?view=chart>

Tabela 7. Udział w dochodzie narodowym 10% najbogatszych

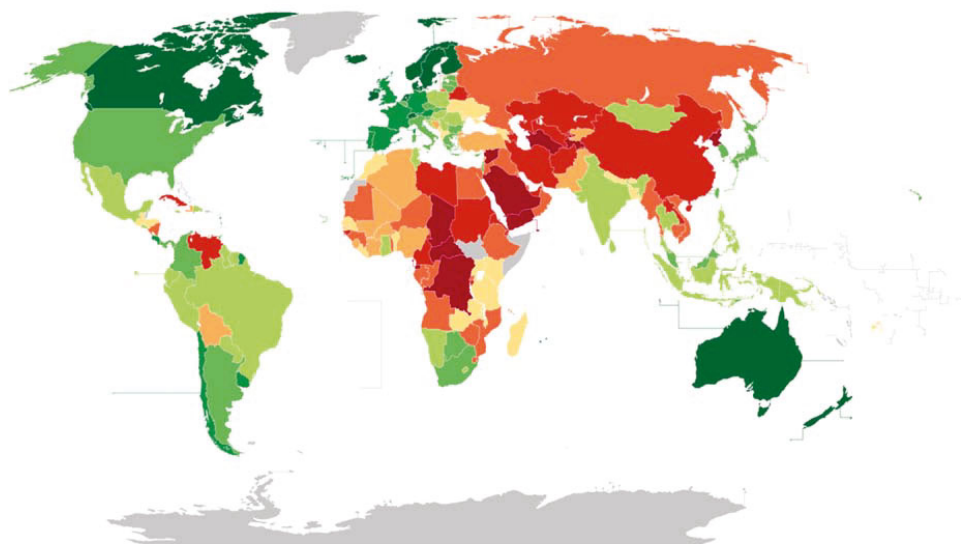
	Argentyna	Brazylia	Chile	Ekwador	Meksyk	Urugwaj	Wenezuela
1981		45,9				33,3	43,4
1986	32,4	46,6					
1987	34,4	47,4	45,4	38,4			40,8
1992	34,3	39,7	45,2		43,1		31,7
1998	38	47,6	45	37,9	41,8		36,5
2004	35,3	44,5		42,4	39,6		35,7

	Argentyna	Brazylia	Chile	Ekwador	Meksyk	Urugwaj	Wenezuela
2009	31,4	42,2	39,7	37,1		34,7	
2014	29,9	40,6		34,4	39,5	29,9	
2017	29,7	41,9	37,9	33,8		29,7	

Źródło: opracowanie własne na podst. World Bank, World Bank Data Base, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.DST.10TH.10?view=chart>

Oddzielnym problemem są silne napięcia polityczne i społeczne w poszczególnych krajach Ameryki Łacińskiej. Często łączą się one ze zmianami władzy i zmianami w polityce gospodarczej i wewnętrznej, vide: rządy Jaira Bolsonaro w Brazylii czy rządy Cristiny Fernández de Kirchner w Argentynie. W skrajnych sytuacjach dochodzi wręcz do wojny domowej, jak w Wenezueli.

Rysunek 4. Indeks demokracji 2019

Źródło: <https://www.economist.com/graphic-detail/2020/01/22/global-democracy-has-another-bad-year>

Zgodnie z indeksem demokracji za 2019 rok, większość krajów Ameryki Łacińskiej to tzw. demokracje wadliwe (*flawed democracies*), co oznacza, że wybory są wprawdzie uczciwe i wolne, a podstawowe wolności obywatelskie są zagwarantowane, ale mogą występować inne problemy związane z nieprzestrzeganiem praworządności, np. naruszenie wolności mediów i tłumienie opozycji politycznej i krytyków. Istnieją także poważne inne wady, m.in. brak efektywnego społeczeństwa obywatelskiego, słabo rozwinięta kultura polityczna, niski poziom uczestnictwa w polityce, korupcja czy niewydolne instytucje. Ameryka Łacińska

przeżywa eksplozję niezadowolenia. Epicentrum kryzysu to Chile, gdzie trwa bunt przeciwko neoliberalnej polityce kolejnych rządów od czasów A. Pinocheta, a obecnie przeciwko rządowi Pinery. Poprzedziły go protesty społeczne w Ekwadorze, Hondurasie i na Haiti. Eksplozja niezadowolenia wpisuje się w obecny globalny protest przeciwko dużym nierównościom i niewydolnym systemie demokratycznym i gospodarczym państw Ameryki Łacińskiej.

W Ekwadorze podnoszenie wszelkiego rodzaju opłat wynika z korupcyjnych praktyk, które przypisuje się byłemu prezydentowi Rafaelowi Correi i jego rządowi; w Gwatemali, Hondurasie, Peru i Brazylii kryzysy spowodowane skandalami korupcyjnymi miały olbrzymie rozmiary. To, co dzieje się w Chile, wynika również z braku legitymizacji sił zbrojnych i żandarmerii, niepoddanych weryfikacji po niedawnym wykryciu wielkich afer finansowych w wojsku.

Wpływ na wydarzenia miały wyniki wyborów w czterech innych krajach kontynentu: Argentynie, Boliwii, Urugwaju i Kolumbii, świadczące na ogół o dystansowaniu się kontynentu od liberalnej alternatywy.

Podsumowując, sytuacja jest złożona i dynamiczna, świadczy o konieczności i potrzebie szybkich i głębokich zmian, zarówno społeczno-politycznych, jak i gospodarczych. Problematiczne jest jednak jak i w jakim zakresie ma się to odbywać. Można postawić tezę o wyczerpywaniu się dotychczasowych modeli rozwoju, niemniej wciąż nie wiadomo co miałyby je zastąpić. Stąd szeroka debata wśród ekonomistów i badaczy latynoskich na temat postneoliberalnych ścieżek rozwoju.

Bibliografia

- Bhagwati J, (2004), *In Defense of Globalization*, Oxford University Press.
- Doing Business in Brazil*, (2012), Britcham Brazil, Sao Paulo.
- Eggertsson G. (2011), *Fiscal multipliers and policy coordination*. Central Bank of Chile. Working Paper 628.
- Frenkel J. (2011), Una solución a la prociclicidad de la Política fiscal: Chile, pionero en instituciones presupuestarias estructurales. *Cuadernos de Economía*, Vol 14 N° 2.
- Posner R.A., (2001), *Frontiers of Legal Theory*, Harvard University Press.
- Piasecki R., Wolnicki M., (2004),
The Evolution of Development Economics and Globalization, *International Journal of Social Economics*, London – New York, March 2004.
- Rugumamu S., (2001), Globalization and Africa's Future: Towards Structural Stability, *Integration and Sustainable Development*, AAPS Occas. pap. ser ISSN 1561-9478, vol. 5, no 2, 2001.
- Stiglitz J.E., (1999), *Knowledge for Development: Economic Science. Economic Policy and Economic Advice*, The World Bank 1999.
- Streeten P., (2001), *Globalisation: Threat or Opportunity*, Copenhagen Business School Press, Copenhagen.